

УДК 342.7

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-24-29

Лариса НАЛИВАЙКО©
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна;
НДІ державного будівництва
та місцевого самоврядування
НАПрН України, м. Харків, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглянуто особливості реалізації конституційного права на справедливий суд в умовах воєнного стану. Звернено увагу на те, що, з одного боку, правовий режим воєнного стану обумовлює певні труднощі у здійсненні права на справедливий суд, а з іншого – вітчизняне законодавство містить положення стосовно того, що правосуддя на території, де діє воєнний стан, здійснюється виключно судами і будь-яке скорочення чи прискорення процедур судового розгляду заборонене. Підкреслено, що складна ситуація в нашій державі, пов'язана з військовою агресією, обумовлює необхідність для судової системи здійснювати правосуддя відповідно до міжнародних стандартів та конституційних принципів, керуючись принципом верховенства права і забезпечуючи особі право на справедливий суд. Акцентовано увагу на тому, що в системі прав людини конституційне право на справедливий суд визнається одним із найважливіших.

Зроблено висновок, що забезпечення правосуддя в умовах воєнного стану вимагає не лише забезпечення доступності судової системи для всіх, розгляду справи за встановленою процедурою незалежним та безстороннім судом, але й створення сприятливих умов для роботи суддів та судів України. Це складне завдання, розв'язання якого вимагає від держави вжиття різноманітних управлінських, фінансових та інших заходів, серед яких основне значення має створення відповідної законодавчої бази, формування єдності судової практики, застосування верховенства права при ухваленні судових рішень та практики Європейського суду з прав людини. Зазначено, що у мирний і воєнний час судді повинні не лише дотримуватися вимог закону, але й суворо виконувати вимоги процесуальних кодексів, здійснюючи правосуддя, з огляду на військові дії та їхні наслідки в Україні. У підсумку зауважено, що навіть за надзвичайних правових обставин судова система повинна продовжувати здійснювати правосуддя на засадах верховенства права та справедливості, забезпечуючи особам право на судовий захист та справедливий суд. Доведено, що робота судової системи не повинна бути обмеженою, за винятком випадків, коли фактично неможливо виконувати повноваження.

Ключові слова: *справедливість, конституційне право на доступ до правосуддя, конституційне право на справедливий суд, право на справедливий розгляд справи, судочинство, правосуддя, воєнний стан, правовий режим воєнного стану, права людини.*

Постановка проблеми. Внаслідок широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України та оголошення воєнного стану судова система нашої країни постала перед новими викликами, пов'язаними зі здійсненням правосуддя в умовах війни. Відповідно до положень ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, де введено воєнний стан, здійснюється виключно судами. Будь-яке скорочення чи прискорення процедур судового розгляду заборонене. Це обумовлює необхідність для судової системи здійснювати правосуддя відповідно до міжнародних стандартів та конституційних принципів, керуючись верховенством права і забезпечуючи особі конституційне право на справедливий суд.

У системі прав людини конституційне право на справедливий суд визнається одним із найважливіших. Від нього залежить належне здійснення та захист прав і свобод людини. Важливо розуміти, що це право не є безмежним і може мати певні ускладнення у забезпеченні, в тому числі і під час війни, але при цьому такі ускладнення, хоча й

© Л. Наливайко, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7696-4223>

larysa-nalyvaiko@ukr.net

обумовлені надзвичайними обставинами, не можуть призводити до порушення прав людини з боку держави. Умови воєнного конфлікту можуть призвести до впровадження певних звужень в реалізації прав людини, однак у таких ситуаціях важливо забезпечити баланс між інтересами окремих осіб та потребами держави.

Конституційний Суд України вказав, що «справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права». Тому актуальною проблемою в сучасних умовах військової агресії є створення в державі таких умов, котрі, не зважаючи на війну, забезпечували б особі право на справедливий суд [1].

У зв'язку з цим актуальним стає дослідження проблемних моментів забезпечення конституційного права на справедливий суд в умовах війни.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблеми забезпечення прав людини в умовах війни вивчалися багатьма вченими і зараз привертають до себе їхню увагу. Це такі науковці, як: І. Залевська [2; 3], І. Катеринчук [4], М. Корнієнко [5], К. Степаненко [6], Т. Слінько [7], О. Ткачук [8], В. Яцковина [9] та ін. Водночас наявні проблеми забезпечення конституційного права на справедливий суд досі залишаються недостатньо висвітленими, адже відбуваються постійні зміни у законодавстві, з'являються нові виклики, пов'язані з війною, що потребують наукового осмислення і пропонування наукою шляхів вирішення.

Метою статті є висвітлення сучасного стану забезпечення конституційного права на справедливий суд в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Україна у статтях 1 та 8 Конституції визначена як правова держава, що покладає на неї зобов'язання здійснення та захисту основних прав та свобод людини і громадянина. Конституційне право на справедливий суд є одним із фундаментальних прав людини, що гарантується на рівні Конституції України. Важливо зауважити, що навіть у період воєнного стану право на справедливий суд залишається абсолютним та недоторканим для кожного громадянина, що прописано у ч. 2 ст. 64 Конституції України [10].

Право на справедливий суд визначає ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Згідно з пунктом 1 цієї статті кожна особа, чи то у цивільній, чи то у кримінальній справі, має право на справедливий і відкритий судовий процес у розумний строк перед незалежним і неупередженим судом, який визначений законом. Обов'язок держави забезпечити особам реальний, а не формальний доступ до справедливого суду підтверджується рішеннями Європейського суду з прав людини, а також рекомендаціями та резолюціями Комітету міністрів Ради Європи [11].

У пункті 9 рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2003 від 30 січня 2003 р. зазначається, що правосуддя може бути визнане таким випадку, якщо воно відповідає вимогам справедливості та забезпечує ефективне відновлення в правах [12]. В іншому судовому рішенні Конституційний Суд України підкреслив, що конституційне право на судовий захист належить до невідчужуваних та непорушних. Право на судовий захист передбачає також можливість звернення всіх учасників судового провадження, у тому числі підсудного, до судів апеляційної та касаційної інстанцій [1].

На вебсайті «Судова влада України» Верховний Суд розмістив інформацію про особливості здійснення правосуддя на території, де діє воєнний стан. У ній зазначено, що навіть у таких ситуаціях конституційне право на судовий захист не може бути обмеженим. Згідно зі ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» судова діяльність на території, де діє воєнний стан, проводиться виключно судами, а будь-яке прискорення судового процесу заборонене. У випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду чи працівників суду приймається оперативне рішення про тимчасове припинення судового процесу. Справи, що не потребують негайного розгляду, розглядаються лише за письмовою згодою всіх учасників судового провадження. Судові засідання, де розглядаються питання про запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не можуть бути відкладеними. З метою забезпечення безпеки учасників судових процесів та відвідувачів судів проведення особистого прийому громадян керівництвом суду тимчасово призупиняється, а доступ до судових засідань обмежується лише учасниками. У разі продовження судового процесу учасники можуть подати заяву про відкладення справи через воєнні дії або про розгляд справ у форматі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних засобів [13].

Важливо підкреслити, що здійснення правосуддя передбачає надання кожній особі права на справедливий суд та процесуальну справедливість, що вимагає створення в державі законодавства і таких умов, котрі забезпечують здійснення судового розгляду справ за встановленою процедурою належним і безстороннім судом у розумні строки. Це, безсумнівно, означає створення ефективних і прозорих механізмів доступу до правосуддя для всіх фізичних та юридичних осіб та забезпечення належного функціонування судів.

Конституційне право на справедливий суд є складним та багатоаспектним і містить такі елементи, сформовані практикою ЄСПЛ:

- право на доступ до правосуддя;
- право на суд, створений на підставі закону;
- право на незалежний і неупереджений суд;
- право на рівність сторін;
- право на публічний судовий розгляд;
- право на отримання вмотивованого судового рішення;
- право на оскарження судового рішення; право на виконання судового рішення;
- право на розгляд справи в розумний строк [14].

Наведені складові елементи конституційного права на справедливий суд дозволяють віднести його до міжнародних загальновизнаних стандартів здійснення правосуддя та функціонування судової влади.

В умовах війни актуальними стають такі складові конституційного права на справедливий суд, як забезпечення безперешкодного доступу до правосуддя, розумні строки розгляду та вирішення справ, забезпечення функціонування незалежних судів, створених відповідно до закону.

Забезпечення правосуддя судами під час воєнного стану є важливим завданням, оскільки саме на них покладено обов'язок захисту прав та інтересів осіб згідно з конституційними принципами. Зрозуміло, що судова система відчула певні зміни у роботі в умовах війни. Проте найважливіше, що судова гілка влади продовжує свою діяльність, а її працівники докладають максимум зусиль за будь-яких обставин. Ще на початку повномасштабної війни Державна судова адміністрація України звернулася до Міністерства цифрової трансформації України щодо необхідності забезпечення судів безперервним зв'язком. Наразі судові засідання призначаються та проводяться, суди ухвалюють рішення, та немає перешкод у їх виконанні. Взяти участь у засіданнях можна як офлайн, так і онлайн за допомогою програми EASYCON [15].

До речі, саме поширення електронного судочинства стало тим ефективним інструментом, що в умовах війни забезпечує право особи на доступ до правосуддя, можливість розглянути справу у розумні строки, вчасно повідомляти учасників справи про ухвалені судові рішення тощо. Доволі ефективно зараз у нашій державі працює Система електронного отримання документів, надаючи можливість фізичним та юридичним особам шукати та переглядати документи, що надійшли до суду. Крім того, існує Електронна інформаційна служба, що забезпечує можливість отримувати інформацію про всі процесуальні дії в реальному часі.

Дієвим інструментом в умовах війни стало широке використання електронного судочинства, а саме проведення судових засідань в онлайн-форматі. Однак умови війни спонукають покращувати судочинство і в цьому форматі. Так, проведення судових засідань онлайн все ж таки становить складність як із точки зору процесуального закону, так і з огляду на організаційно-технічний аспект, особливо в умовах блекаутів. Із цього приводу стає актуальною потреба удосконалення законодавчої бази та практики подальшого впровадження дистанційних судових засідань за існуючих складних ситуацій (таких як обстріли, відключення світла). У цьому аспекті значна увага має бути приділена можливості забезпечення участі у судових засіданнях в онлайн-форматі не лише сторонам справи, але й суддям та секретарям. Такі новації потребують подальшого обговорення та створення правового підґрунтя.

Умови війни спонукали формування певних підходів до змін судової практики з розгляду та вирішення спорів. Як зазначив Голова Верховного Суду С. Кравченко, забезпечується єдність судової практики у спорах, що виникають у зв'язку з війною, стосовно: юрисдикції та порядку отримання компенсації за примусово відчужене (мобілізоване) майно в умовах правового режиму воєнного стану; неможливості зупинення провадження у справі через перебування позивача у складі Збройних Сил

України, якщо він наполягає на продовженні розгляду справи; встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу із військовослужбовцем, який загинув [16].

Наприклад, конституційне право на справедливий суд передбачає особисту участь особи при розгляді справи, здійснення судових процедур на підставі закону, відповідно до принципів змагальності та рівності. У Постанові Верховного Суду у справі № 260/4504/20 від 14.07.2022 «колегія суддів дійшла висновку, що суд апеляційної інстанції, ухвалюючи постанову від 15 березня 2022 року без представника Позивача, який виявив бажання бути присутнім в судовому засіданні в період дії правового режиму воєнного стану, розуміючи певні об'єктивні ускладнені обставини щодо можливості сторін прибути до суду, зокрема у зв'язку із наявністю об'єктивних побоювань щодо власної безпеки, з метою забезпечення права учасників справи брати участь у судовому процесі, мав здійснити процесуальні дії не лише задля забезпечення своєчасного, а й для справедливого судового розгляду». Верховний Суд зазначив, що апеляційний суд порушив норми процесуального права, ухваливши постанову без повідомлення сторін, чим було порушено право скаржника на справедливий апеляційний розгляд та принципи змагальності сторін і офіційного розгляду всіх обставин справи. Це стало достатньою підставою для скасування судового рішення і направлення справи на новий розгляд у суд апеляційної інстанції [13].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, дійшли висновку, що забезпечення правосуддя в умовах воєнного стану вимагає не лише забезпечення доступності судової системи для всіх, розгляду справи за встановленою процедурою незалежним та безстороннім судом, але й створення сприятливих умов для роботи суддів та судів України. Це складне завдання, розв'язання якого вимагає від держави вжиття різноманітних управлінських, фінансових та інших заходів, серед яких основне значення має створення відповідної законодавчої бази, забезпечення єдності судової практики, застосування верховенства права при ухваленні судових рішень та практики Європейського суду з прав людини. У мирний і воєнний час судді повинні не лише дотримуватися вимог закону, а й суворо виконувати вимоги процесуальних кодексів, здійснюючи правосуддя, з урахуванням військових дій та їхніх наслідків в Україні.

Отже, навіть за надзвичайних правових обставин судова система повинна продовжувати здійснювати правосуддя на засадах верховенства права та справедливості, забезпечуючи особам право на судовий захист та справедливий суд. Робота судової системи не повинна бути обмеженою, за винятком випадків, коли фактично неможливо виконувати повноваження.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>.
2. Залевська І. І., Удренос Г. І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 20–26.
3. Завалюнок І. В. Конституційно-правова кваліфікація права на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 52–46.
4. Катеринчук І. П. Права людини під час війни (за практикою Європейського суду з прав людини). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 2. С. 3–7. URL : http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/1.pdf.
5. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 27–31.
6. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 260 с.
7. Слінько Т. М. Правові підстави обмеження реалізації прав і свобод людини та громадянина. *Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку : зб. наук. статей за матеріалами І наук.-практ. конф. з європейського права* (м. Харків, 24 квіт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 41–46. URL : <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15153/1/Slinko.pdf>.
8. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського Суду з прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 71–77.
9. Яцковина В. В. Міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 49–53.
10. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96->

вр.

11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, астини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 № 3-пп/2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>.

13. Постанова Верховного Суду у справі № 260/4504/20 від 14.07.2022. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/105247673>.

14. Карпачова Н. І. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні. *Право України*. 2009. № 4. С. 4–21.

15. Горещкий О. Доступ до правосуддя під час війни – успіхи, загрози, рекомендації. *Юридична Газета*. URL : <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/dostup-do-pravosuddya-pid-chas-viyni--uspіhi-zagrozi-rekomendaciyi.html>.

16. Вражаючими є як кількість справ, які надійшли до судів у 2023 році, так і кількість розглянутих справ в умовах війни та нестачі кадрів – Голова ВС Станіслав Кравченко. *Судова влада України*. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727>.

Надійшла до редакції 01.03.2024

Прийнято до опублікування 07.03.2024

References

1. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statii 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (the case of the court imposing a milder punishment)] vid 02.11.2004 № 15-tp/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>. [in Ukr.].

2. Zalevska, I. I., Udrenos, H. I. (2022) Informatsiina bezpeka Ukrainy v umovakh rosiiskoi viiskovoi ahresii [Information security of Ukraine in the conditions of russian military aggression]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 1–2, pp. 20–26. [in Ukr.].

3. Zavaliumiuk, I. V. (2022) Konstytutsiino-pravova kvalifikatsiia prava na spravedyvyi sud [Constitutional and legal qualification of the right to a fair trial]. *Aktualni problemy vitzhyznianoi yurysprudentsii*. № 1, pp. 52–46. [in Ukr.].

4. Katerynchuk, I. P. (2022) Prava liudyny pid chas viyny (za praktykoiu Yevropeiskoho sudu z prav liudyny) [Human rights during war (according to the practice of the European Court of Human Rights)]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 4. Ch. 2, pp. 3–7. URL : http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/1.pdf. [in Ukr.].

5. Korniienko, M. V. (2022) Prava liudyny v umovakh voiennoho stanu [Human rights under martial law]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 1–2, pp. 27–31. [in Ukr.].

6. Nalyvaiko, L. R., Stepanenko, K. V., Shcherbyna, Ye. M. (2020) Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny [International protection of human rights] : navch. posibnyk. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 260 p. [in Ukr.].

7. Slinko, T. M. (2018) Pravovi pidstavy obmezhenia realizatsii prav i svobod liudyny ta hromadianyna [Legal grounds for restricting the exercise of human and citizen rights and freedoms]. *Ukraina i Yevropeyskyi Soiuz: shliakh do staloho rozvytku : zb. nauk. statei za materialamy I nauk.-prakt. konf. z yevropeiskoho prava* (m. Kharkiv, 24 kvit. 2018 r.). Kharkiv, pp. 41–46. URL : <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15153/1/Slinko.pdf>. [in Ukr.].

8. Tkachuk, O. S. (2016) Klasyfikatsiia elementiv prava na spravedyvyi sud: natsionalna teoriia ta praktyka Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny [Classification of elements of the right to a fair trial: national theory and practice of the European Court of Human Rights]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 1, pp. 71–77. [in Ukr.].

9. Iatskovyna, V. V. (2022) Mizhnarodni standarty u sferi zakhystu prav liudyny [International standards in the field of human rights protection]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 1–2, pp. 49–53. [in Ukr.].

10. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. [in Ukr.].

11. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 04.11.1950. Ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukr.].

12. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam

Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny tretoi statti 120, astyny shostoi statti 234, chastyny tretoi statti 236 Kryminalno-protsesualnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro rozghliad sudom okremykh postanov slidchoho i prokurora) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of the third part of Article 120, the sixth sentence of Article 234, the third part of Article 236 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (the case of court consideration of individual decisions of the investigator and prosecutor)] vid 30.01.2003 № 3-rp/2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>. [in Ukr.].

13. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 260/4504/20 [Resolution of the Supreme Court in case No. 260/4504/20] vid 14.07.2022. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/105247673>. [in Ukr.].

14. Karpachova, N. I. (2009) Mizhnarodni standarty u haluzi prav i svobod liudyny ta problemy yikh realizatsii v Ukraini [International standards in the field of human rights and freedoms and problems of their implementation in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. № 4, pp. 4–21. [in Ukr.].

15. Horetskyi, O. Dostup do pravosuddia pid chas viiny – uspikhy, zahrozy, rekomendatsii [Access to justice in times of war – successes, threats, recommendations]. *Yurydychna Hazeta*. URL : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/dostup-do-pravosuddya-pid-chas-viyni--uspikhy-zagrozi-rekomendaciyi.html>. [in Ukr.].

16. Vrazhaiuchymy ye yak kilkist sprav, yaki nadiishly do sudiv u 2023 rotsi, tak i kilkist rozghlianutykh sprav v umovakh viiny ta nestachi kadriv – Holova VS Stanislav Kravchenko [The number of cases that came to the courts in 2023, as well as the number of cases considered in conditions of war and lack of personnel, are impressive – Chairman of the Supreme Court Stanislav Kravchenko]. *Sudova vlada Ukrainy*. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Larysa Nalyvaiko. The constitutional right to a fair trial under martial law. The article is devoted to the specifics of the exercise of the right to a fair trial under martial law. The author draws attention to the fact that, on the one hand, the legal regime of martial law causes difficulties in exercising the right to a fair trial, on the other hand, domestic legislation contains a provision that justice in the territory where martial law is imposed is carried out exclusively by courts and any which shortening or speeding up judicial proceedings is prohibited. The article emphasizes that the difficult situation in our country associated with military aggression makes it necessary for the judicial system to administer justice in accordance with international standards and constitutional principles, guided by the rule of law and ensuring a person's right to a fair trial. Attention is drawn to the fact that the right to a fair trial is recognized as one of the most important in the system of human rights.

It is concluded that the provision of justice in the conditions of martial law requires not only ensuring the availability of the judicial system for everyone, consideration of the case according to the established procedure by an independent and impartial court, but also the creation of favorable conditions for the work of judges and courts of Ukraine. This is a complex task, the solution of which requires the state to take various administrative, financial and other measures, among which the main importance is the creation of an appropriate legal framework, the formation of the unity of judicial practice, the application of the rule of law in the adoption of court decisions and the practice of the European Court of Human Rights. The article states that in peacetime and wartime, judges must comply not only with the requirements of the law, but also strictly comply with the requirements of the procedural codes, while administering justice, taking into account military actions and their consequences in Ukraine. It is concluded that even in extraordinary legal circumstances, the judicial system must continue to administer justice on the basis of the rule of law and justice, ensuring that individuals have the right to legal protection and a fair trial. It is proved that the work of the judicial system should not be limited, except in cases where it is actually impossible to fulfill the powers.

Keywords: justice, constitutional right to access to justice, constitutional right to a fair trial, right to a fair trial, judiciary, martial law, legal regime of martial law, human rights.